

Tridsať rokov taktilného vystavovania.

Možnosti prístupov a realizácií.

Milan Jančo, Praha, Národní muzeum, Centrum pro prezentaci kulturního dědictví

Príspevek zaznel na 4. konferencii o zprístupňovaní kultury nevidomým a slabozrakým osobám s názvom *Prístupnosť múzeí a výstav osobám so zrakovým postihnutím, prostriedok ich spoločenského začleňovania a informovanosti* (Bratislava, 12. – 14. 11. 2013).

Taktilné vystavovanie v Českej republike má tridsaťročnú tradíciu. Prvé taktilné sprístupnenie exponátov pre návštevníkov s poruchami zraku sa uskutočnilo v roku 1983. Za jeho prípravou stála Národná galéria v Prahe, ktorá nevidiacim návštevníkom predstavila vybrané sochy zo zbierky francúzskeho umenia 19. a 20. storočia. V rokoch 1988/89 bol návštevníkom s poruchami zraku predstavený výber z českého sochárstva 19. a 20. storočia. Národné múzeum prvý krát taktilne vystavovalo v roku 1992. V rámci výstavy *Dotyky praveku a antiky* predstavilo návštevníkom s poruchami zraku výber exponátov obdobia praveku a antiky (Hradilková – Sýkorová 1998).

V priebehu tridsiatich rokov sa prístup k taktilnému vystavovaniu zmenil, a to nielen v Českej republike, ale i v zahraničí. Cieľom nasledujúceho príspevku je ukázať, kam taktilné vystavovanie za posledných tridsať rokov postúpilo a aké sú jeho súčasné možnosti. Na základe zoznámenia sa s taktilným vystavovaním v múzeách a galériách Českej republiky a vo vybraných múzeách a galériách Európy sú predstavené základné spôsoby prezentácie zbierok múzeí a galérií návštevníkom s poruchami zraku. Súčasťou nasledujúceho príspevku je aj súbor doporučení k pochopeniu problematiky taktilného vystavovania a porozumeniu potrieb nevidiacich a slabozrakých návštevníkov pri taktilnom zoznamovaní sa so zbierkami múzeí a galérií.

Návštevníci s poruchami zraku – v čom sú iní

Ešte predtým, než pracovníci múzea pristúpia k príprave a realizácii taktilnej výstavy, mali by si uvedomiť, že k nevidiacim a slabozrakým návštevníkom múzea nie je možné pristupovať z pozície návštevníkov, ktorí vidia. Nevidiaci a slabozrakí návštevníci majú svoje špecifiká, ktorými sa líčia od vidiacich a tieto špecifiká je potrebné rešpektovať.

Príjem informácií: Vidiaci ľudia prijímajú 80% až 90% informácií zrakom. Nevidiacim nahradzujú zrak ostatné zmysly, a to hmat, nielen hmat dlaní a prstov, ale i ramien a niekedy i celého tela, sluch a doplnkovo i čuch a chuť. Nie je pravda, že človek, ktorý nevidí, má automaticky kvalitnejší sluch, hmat, čuch a chuť.

Poznávanie: Vidiaci ľudia poznávajú svet okolo seba od celku k detailu. Predmet vnímajú ako celok a následne – pohľadom – poznávajú jeho časti. Nevidiaci sa postupne, pomocou hmatu, zoznamujú s detailmi predmetu, ktorý majú pres sebou a s týchto detailov si skladajú podobu celku. Na to je potrebné značné úsilie. Výsledný celok, ako ho nevidiaci spozná, pritom nemusí byť vo všetkých detailoch tým celkom, ktorým v skutočnosti je.

Príchod do múzea: Vidiaci prichádzajú do múzeí podľa svojej nálady, kedykoľvek, pokiaľ je múzeum otvorené. Prichádzajú sami, alebo spoločne s rodinou, priateľmi, známymi. Nevidiaci návštevníci sa musia na návštevu múzea pripraviť. Okrem prípravy potrebujú sprievodcu, s ktorým sa do múzea dostanú a s ktorým spravidla absolvujú i vlastnú prehliadku expozície či výstavy.

Prehliadky expozícií, výstav a vystavených exponátov: To, čo majú vidiaci i nevidiaci návštevníci spoločné je, že si vystavené exponáty prehliadajú. Nevidiaci a slabozrakí návštevníci neprichádzajú do múzea, aby si vystavené predmety ohmatali, ale aby si ich prezreli, aj keď je to prehliadka „na dotyk“. Pokiaľ vidiaci návštevníci ako súčasť prehliadky bezpodmienečne nepotrebujú doplňujúci slovný výklad (komentované prehliadky ocenia, ale nie sú pre nich nutnosťou), nevidiaci návštevníci potrebujú svoju prehliadku doplniť slovným výkladom, v rámci ktorého je im popísané a vysvetlené to, čo poznávajú „na dotyk“.

Možnosti taktilného prezentovania v múzeách a galériách – interiérové prezentácie

I. Taktilné expozície a výstavy pre nevidiacich

Taktilné expozície a výstavy určené pre nevidiacich a slabozrakých návštevníkov sú pripravované cielene z hľadiska ich potrieb a požiadaviek. Metodiku prípravy výstav určených primárne nevidiacim a slabozrakým, od ich zámeru až k ich realizácii, v Českej republike stále platnú a používanú, pripravili Terezia Hradilková a Vladimíra Sýkorová (Hradilková – Sýkorová 1998). Taktilné výstavy určené nevidiacim a slabozrakým návštevníkom sú koncipované tak, aby ich prehliadku mohla cieľová skupina návštevníkov absolvovať samostatne. Tomuto požiadavku sú podriadené tak výber a počet exponátov a ich inštalácia, ako aj použité pomôcky umožňujúci cieľovej skupine návštevníkov

samostatný pohyb a orientáciu v priestore. Informácie o exponátoch sú poskytované prostredníctvom textov písaných Braillovým a zväčšeným písmom. Nevidiaci a slabozrakí návštevníci by mali mať, na požiadanie, k dispozícii výklad pracovníka múzea, zohľadňujúci, že príjemcom informácie je nevidiaci človek, prípadne rozšírený popisný výklad poskytovaný audioguidom.

Expozície a výstavy pripravované cielene pre nevidiacich návštevníkov bývajú spravidla umiestňované mimo hlavnú časť výstavných priestorov múzea. To nemusí vyhovovať, pokiaľ nevidiaci a vidiaci návštevníci prichádzajú spoločne. Vidiacich návštevníkov, sprevádzajúcich nevidiacich, odrádza nízky počet exponátov. Prehliadku spravidla absolvujú – v porovnaní s nevidiacimi a slabozrakými – rýchlejšie, a to aj v prípade, keď do prehliadky zapoja hmat a s exponátmi sa zoznamujú „na dotyk“.

II. Expozície haptických exponátov ako integrálna súčasť expozícií múzeí

Spoločným návštevám nevidiacich a vidiacich ľudí v múzeách a galériách vyhovujú expozície a výstavy, u ktorých sa – od počiatku ich prípravy – počíta so zapojením taktilných exponátov a s účasťou nevidiacich a slabozrakých tak pri prehliadkach, ako aj v ďalších naväzujúcich sprievodných programoch a akciách. Cieľovou skupinou sú teda zmiešané skupiny vidiacich, nevidiacich a slabozrakých návštevníkov, žiakov a študentov, dospelých i seniorov, u ktorých z dôvodu starnutia dochádza k oslabeniu i celkovej strate zraku. Spoločná návšteva múzea ľudí, ktorí stratili svoj zrak v pokročilom veku a tých čo vidia je o to dôležitejšia, že títo spravidla neovládajú čítanie Braillovho písma a sú odkázaní na hovorené slovo svojich sprievodcov.

Exponáty určené k spoločnej taktilnej prehliadke vidiacich, nevidiacich a slabozrakých je možné umiestniť koncentrovane, do niekoľkých vybraných miest v rámci expozície či výstavy. Ďalšou možnosťou je ich rovnomerné rozmiestnenie v celej expozícii či výstave. Medzi skupinami exponátov, medzi jednotlivými exponátmi, je možné umiestniť tzv. vodiace línie, aby sa aj nevidiaci návštevníci dokázali zorientovať a pohybovať samostatne. Pokiaľ nie sú inštalované, je možné pred miesta s taktilnými exponátmi umiestniť „varovné pásy“ upozorňujúce na ich bezprostrednú blízkosť. Súčasťou expozícií a výstav s exponátmi určenými k taktilnej prehliadke by mal byť taktilný plán s vyznačenou taktilnou expozíciou či výstavou a jednotlivými exponátmi určenými k poznávaniu „na dotyk“, komentovaný

v Braillovom písme. Návštevníci s poruchami by mali mať, na požiadanie, k dispozícii lektorský výklad, prípadne audioguidy poskytujúce popisný výklad.

Ako príklad expozície pripravenej pre vidiacich a nevidiacich návštevníkov je možné uviesť Museo Sefardí v Toledu v Španielsku. Múzeum umiestené v synagóge del Tránsito prezentuje architektúru synagógy a jej výzdobu a každodennosť sefardských Židov. Taktilné exponáty sú rozmiestnené rovnomerne v celom priestore expozície. Jej súčasťou je aj záhrada, v ktorej sú „na dotyk“ predstavené židovské náhrobky. Nevidiaci návštevníci majú k dispozícii taktilný plán s vyznačením miesta, kde práve stoja a vyznačením polôh jednotlivých taktilných exponátov. Vystavené taktilné exponáty neprepojuje vodiaca línia. Na miesta ich umiestnenia upozorňujú „varovné pásy“ identifikovateľné bielou palicou.

V obdobnom duchu ako v Toledu bola koncipovaná aj výstava Národného múzea v Prahe s názvom *V tieni Olympu*, pripravená oddelením praveku a antického staroveku Národného múzea v rámci projektu *Archeológia na dosah*. V jednom čase odohrávajúca sa každodennosť gréckeho mesta a keltskej osady boli prezentované nielen bežnými exponátmi, ale aj exponátmi určenými k poznávaniu „na dotyk“. Súčasťou predstavenia gréckej a keltskej každodennosti nevidiacim bolo aj zoznámenie sa s odevom Grékov a Keltov, s budovami a ich výzdobou a zariadením a tiež s gréckou hudbou a gréckymi stolovými hrami. Skupiny exponátov určených k taktilnej prehliadke boli koncentrované do štyroch miest prepojených plastickou červenou lištou umožňujúcou samostatný pohyb nevidiacich a slabozrakých návštevníkov. Jednotlivé exponáty dopĺňovali popisy v Braillovom a vo zväčšenom písme. Súčasťou výstavy bol aj katalóg – určený nevidiacim a slabozrakým – pripravený v Braillovom a zväčšenom písme, doplnený reliéfnymi ilustráciami vybraných exponátov a ich detailov a plastickými vyobrazeniami gréckych a keltských stavieb a ich pôdorysov.

Progresívny trend súčasného múzejného a galerijného vystavovania, umožniť vidiacim a nevidiacim spoločnú návštevu, našiel svoje uplatnenie aj vo Vlastivednom múzeu v Olomouci. V rámci stálej expozície *Pätnásť storočí mesta* sú v jej siedmych zastaveniach Olomouckou históriou šiesteho až dvadsiateho storočia po Kristovi predstavené nielen bežné, ale aj taktilné exponáty umožňujúce spoznávať kľúčové obdobia mesta i „na pohľad“ i „na dotyk“.

III. Expozície taktilne sprístupňujúce architektúru múzeí

Návštevníkom s poruchami zraku, nevidiacim a slabozrakým, je možné taktilným spôsobom predstaviť i samotnú architektúru múzeí a galérií a ich výzdobu, vonkajšiu i vnútornú. To, že by sa architektúra múzeí a galérií mala taktilne prezentovať podtrhuje skutočnosť, že pre potreby múzejnej a galerijnej prezentácie sú dlhodobo využívané práve adaptované pamiatkové objekty, bývalé šľachtické sídla, hrady, zámky, kaštiele tiež kláštory, kostoly, synagógy a ďalšie stavby, predstavujúce dôležité míľniky v dejinách architektúry Čiech i Slovenska. Taktilne, „na dotyk“, je možné predstaviť originálne časti výzdoby architektúry, a to na mieste samom, či sňaté a prenesené do taktilnej výstavy či expoziície. K taktilnej prezentácii je možné využiť modely celých budov múzeí a galérií, v príslušnom zmenšení, ako aj modely častí ich architektúry zhotovené v pomere 1 : 1 či zmenšenom merítku. Nástenné maľby, jednotlivé scény nástenných cyklov, je možné taktilne sprístupniť ich 3D replikami.

Ani taktilné prezentácie architektúry a výzdoby budov múzeí a galérií sa nezaobídu bez taktilných plánov s vyznačením jednotlivých exponátov, doplnených popismi v Braillovom písme. Jednotlivé exponáty by mali, podľa možnosti, prepojovať vodiace línie. Návštevníci by mali mať, na požiadanie, k dispozícii lektorský výklad, prípadne rozšírený popisný výklad poskytnutý audioguidom. Dôležitou súčasťou taktilnej prezentácie architektúry múzea a galérie by mal byť aj katalóg pripravený v Braillovom a zväčšenom písme, doplnený plastickými ilustráciami. Pre slabozrakých návštevníkov je vhodné pripraviť filmy, zachytávajúce – v kvalitnom rozlíšení – vzdialené detaily architektúry múzeí a galérií, vyššie poschodia, strechy, veže, tiež komíny, ako aj vzdialenú výzdobu jednotlivých miestností. Vďaka týmto filmom majú aj oni poznať tie časti architektúry a jej výzdoby, ktorú inak, s ohľadom na ich slabší zrak, nemajú šancu vidieť.

Z pohľadu Českej republiky sú architektúra múzeí a galérií a ich výzdoba prezentované zatiaľ len v zahraničí. Palazzo Te v Mantove, v Taliansku patrí k tým stavbám, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili architektúru doby Albrechta z Valdštejna v Čechách. Návštevníci so zrakovým znevýhodnením majú možnosť zoznámiť sa prostredníctvom modelu s celým areálom Palazzo Te. Bohatá vnútorná výzdoba nástenných malieb paláca je taktilne predstavená pomocou 3D kópii. Hmatová výstava *Príbeh Bratislavského hradu a pamiatky svetového kultúrneho dedičstva* pripravená Slovenským národným múzeom v expoziácii Historického múzea v Bratislave, na hrade, umožnila nevidiacim Slovenska zoznámiť sa „na dotyk“ s rekonštruovanou vrcholne barokovou výzdobou siení Bratislavského hradu, s

odliatkami obnovovanej štukovej výzdoby ozdobujúcej miestnosti, stropy, rámy okolo kachľových pecí a tiež rámy zrkadiel a obrazov, ako aj s ďalšou dochovanou výzdobou hradu z obdobia gotiky a renesancie. Súčasťou expozície Kapitolských múzeí v Ríme je aj taktilné predstavenie paláca Konzervátorov, paláca Nuovo a námestia Piazza del Campidoglio so sochou cisára Marka Aurélia, urbanistické dielo všestranného umelca Michelangela Buonarrotiho.

IV. Interaktívne expozície upravené pre návštevníkov s poruchami zraku

Interaktívne expozície múzeí sú určené „pre všetky zmysly“. Je teda celkom prirodzené, že majú potenciál oslovovať aj návštevníkov s poruchami zraku, nevidiacich a slabozrakých. Ich silnou stránkou je, že umožňujú spoločné návštevy vidiacich a nevidiacich ľudí v múzeu, žiakov, študentov, dospelých i seniorov. S pomocou taktilných výstav majú aj nevidiaci a slabozrakí návštevníci možnosť zoznámiť sa so živou a neživou prírodou, históriou, remeslami, každodenným životom dôb minulých až súčasnosti.

Pokiaľ má byť interaktívna expozícia múzea určená aj návštevníkom s poruchami zraku, je potrebné súbory exponátov a exponáty rozmiestniť tak, aby umožnili bezpečný pohyb nevidiacich i slabozrakých. Dôležitý je výber exponátov, ktoré by mali byť bezpečné, bez hrotov a ostrých hrán, aby nemohlo dôjsť, v priebehu prehliadky, ku zraneniu. Personál múzea by mal byť poučený, ako naviesť ruku nevidiaceho návštevníka tak, aby sa mohol zoznámiť aj s preparátom ježka, alebo ostnatej ryby zo skupiny štvorzubcov. Exponáty určené k taktilnému poznávaniu, poznávaniu hmatom, čuchom i sluchom je potrebné opatriť ich názvami, prípadne i popisom v Braillovom písme. Dôležité sú katalóg pripravený pre zrakovo znevýhodnených a poskytovanie popisného výkladu.

Ako príklad interaktívnej expozície určenej aj nevidiacim a slabozrakým návštevníkom je možné uviesť expozíciu *Príroda Olomouckého kraja* Vlastivedného múzea v Olomouci. V rámci prehliadky je možné „na dotyk“ zoznamovať sa s miestnymi minerálmi a horninami. S vybranými druhmi zvierat, divých i domácich je možné zoznámiť sa na dotyk i podľa zvukov, ktoré vydávajú. Vybrané druhy liečivých a aromatických rastlín je možné poznávať aj podľa ich vône. Nemožno sa preto diviť, že práve táto expozícia bola v roku 2013 ocenená cenou Gloria musaealis, Múzejná výstava roku 2012.

V. Stále expozície s exponátmi určenými k taktilnej prehliadke

Príklady úspešných realizácií sú tým najlepším dôkazom, že aj tie expozície, ktoré pri svojom otvorení nezohľadňovali potreby a požiadavky návštevníkov s poruchami zraku, je možné, dodatočne, upraviť tak, aby boli zaujímavé nielen pre vidiacich, ale i nevidiacich a slabozrakých. Doterajšie skúsenosti autora príspevku naznačujú, že taktilnými exponátmi sú najčastejšie dopĺňované existujúce stále expozície výtvarného umenia. Na dotyk sú spravidla prezentované predovšetkým sochárske diela zhotovené z kameňa a ďalších materiálov, tak originály, ako aj ich kópie, zhotovené v pomere 1 : 1, či v zmenšení. Tieto exponáty môžu byť taktilne sprístupnené všetkým návštevníkom, alebo len cieľovej skupine návštevníkov s poruchami zraku. Súčasťou taktilnej prezentácie vybraných exponátov môžu byť aj ich reliéfne vyobrazenia zachytávajúce ich v celku, či v detailoch. Taktilná prehliadka vybraných originálnych diel môže byť umožnená „na priamy dotyk“. Pokiaľ majú taktilné exponáty povrch, ktorý by opakovaný dotyk ľudských rúk poškodzoval a sú bez jemnejších, ťažko „na dotyk“ postihnuteľných detailov, je možné pri taktilnej prehliadke použiť jemné bavlnené rukavice (Múzeum moderného umenia New York).

Aj v prípade dodatočne inštalovaných taktilných exponátov je potrebné zaistiť zhotovenie taktilného plánu expozície s vyznačením exponátov určených k poznávaniu „na dotyk“, popisy exponátov v Braillovom a zväčšenom písme, lektorský výklad, prípadne popisný výklad poskytovaný prostredníctvom audioguidov. Práve s ohľadom na dodatočné umiestňovanie taktilných exponátov do expozícií nemusí byť vždy možné umiestniť na podlahu plastické vodiace línie umožňujúce nevidiacim samostatný pohyb a orientáciu. Tie môže nahradiť koberec so štruktúrou odlišiteľnou od okolitej podlahy, spoľahlivo navádzajúci nevidiacich a slabozrakých návštevníkov k jednotlivým taktilným exponátom.

Súbor antických plastík určených k poznávaniu „na dotyk“ bol dodatočne vložený do stávajúcej expozície Galérie Uffizi vo Florencii v Taliansku. Jej súčasťou je aj reliéfná reprodukcia obrazu Sandra Botticelliho *Zrodenie Venuše*. Všetky taktilné exponáty sú súčasťou jednej samostatnej prehliadkovej trasy nazvanej *Uffizi da toccare / Uffizi touch tour* (Uffizi „na dotyk“). Nevidiaci návštevníci vedení školenými sprievodcami majú v priebehu prehliadky k dispozícii popisný výklad poskytovaný prostredníctvom audioguidov v talianskom a v anglickom jazyku.

Kapitolské múzeá v Ríme

Zbierky Kapitolských múzeí v Ríme sú od prvej polovice 18. storočia sprístupnené v paláci Konzervátorov a v paláci Nuovo na Kapitole. Zásluhou poslednej rekonštrukcie sú obe budovy pre návštevníkov s pohybovým obmedzením bezbariérové prístupné. Bezbariérové prístupná je aj budova Tabulária, archívu antického Ríma, neskôr súčasť senátorského paláce, stojaca v čele Fóra Romanum. Súčasťou bezbariérových úprav Kapitolských múzeí bolo vytvorenie taktilnej prehliadkovej trasy. Návštevníkom s poruchami zraku sú sprístupnené vybrané antické plastiky a ďalšie diela zhotovené z kameňa, či už sú to oltáre, alebo náhrobné kamene. Každý taktilný exponát dopĺňa informácia v Braillovom písme a jeho reliéfne vyobrazenie. Súčasťou taktilnej prehliadkovej trasy je celkový reliéfny plán oboch palácov, popísaný Braillovým písmom. V rámci sprístupnenia priestorov antického Tabulária sa aj nevidiaci návštevníci dostávajú do arkádovej galérie, z ktorej je výhľad na celé Forum Romanum. Práve na tomto mieste je umiestený reliéfny plán približujúci nevidiacim celkovú podobu fóra a v detaile jeho najdôležitejšie stavby, oblúk Septimia Severa, chrám Dioskúrov, baziliky Iuliu a Aemiliu, Curiu Kulia, Maxentiovu baziliku a Koloseum.

VI. Prezentácia materiálov používaných pre zhotovovanie vystavených exponátov

Existuje mnoho exponátov, ktoré aj keď sú trojrozmerné a sú taktilne uchopiteľné, nie je možné taktilne prezentovať. Najčastejším dôvodom sú vlastnosti ich povrchu, ktorý by opakovaný dotyk ľudských rúk poškodzoval. Pokiaľ nie je možné exponát, výrobok zlatníka, medikováča, šperkára, odlievača farebných kovov a ďalších taktilne predstaviť, je možné návštevníkom s poruchami zraku, priblížiť suroviny a materiály, použité pri ich výrobe. Pokiaľ sú samotné výrobky predstavené „len“ pomocou reliéfnych vyobrazení, prípadne prostredníctvom kópií, drahé a farebné kovy, polodrahokamy, kusy koralu, perly a perleť, slonovinu, rohovinu a kosť, rôzne druhy textilu, z ktorých sú zhotovené, je možné predstaviť priamo na dotyk. Rovnako „na dotyk“ je možné predstaviť aj nástroje používané pri práci remeselníkov a s ich pomocou i jednotlivé pracovné postupy.

Prezentácia materiálov je súčasťou klenotnice kláštora augustiniánov v Klosterneuburgu pri Viedni, v Rakúsku. Súbor dvanástich ukážok je umiestený na dvoch paneloch v podobe barokových sekretárov. Šesť a šesť zásuviek ukrýva materiály a suroviny použité pri výrobe umeleckých predmetov vystavených v klenotnici kláštora. Názvy materiálov a surovín sú uvádzané v Braillovom písme. Ďalšie informácie sú uvedené vo zväčšenom písme.

Návštevníci s poruchami zraku majú k dispozícii audioguid s popisným výkladom, ktorý ich prevedie celým kláštorom a jeho expozíciami. Základné informácie o histórii kláštora im poskytne sprievodcovský materiál pripravený v Braillovom a zväčšenom písme obsahujúci mimo iné i reliéfny plán areálu kláštora s vyznačením jednotlivých budov, podľa období, kedy došlo k ich výstavbe.

VII. Vrcholné diela prezentované taktilne

Prvým krokom k taktilnému prezentovaniu v múzeu a galérii môže byť prezentácia najcennejšieho, prípadne návštevnícky najznámejšieho diela. Sprístupniť je možné trojrozmerné originálne dielo, prípadne jeho repliku (spoločne s originálom), prípadne – v prípade dvojrozmerných exponátov – jeho 3D reprodukcii. Unikátnosť projektov „prvej taktilnej prezentácie“ v múzeu umožňuje poskytnúť aj nevidiacim a slabozrakým návštevníkom maximum informácií, často za využitia najmodernejšej techniky. Samozrejmosťou sú informácie v Braillovom písme a príprava taktilného plánu múzea, galérie i s vyznačením miesta, kde sa taktilne predstavený exponát nachádza.

Umelecko-historické múzeum vo Viedni, v Rakúsku predstavilo návštevníkom s poruchami zraku svoj obraz Raffaella Santiho *Madona na lúke*. Originálny obraz dopĺňa jeho 3D reprodukcia umožňujúca nevidiacim zoznámiť sa s jeho kompozíciou, posadením Panny Márie a detí, Ježiška a Jana Krstiteľa, do krajiny za nimi i so spôsobom podania krajiny. 3D reprodukciu dopĺňujú ďalšie informácie o autorovi a obraze, vrátane popisu použitých farieb. Jedným z najcennejších exponátov Galérie stredočeského kraja GASK v Kutnej Hore je neskorogotická iluminácia zachytávajúca ťažbu striebornej rudy v Kutnej Hore a jej spracovanie. Unikátnosť iluminácie a jej význam pre dejiny Kutnej Hory a Čiech boli hlavnými dôvodmi pre vyhotovenie jej reliéfnej reprodukcie, ktorú si záujemcovia o poznávanie „na dotyk“ môžu prehliadnúť a po prehliadke, vďaka vyhotoveniu ďalších 3D kópií, i zakúpiť.

Kapitúlské múzea v Ríme sa rozhodli taktilným spôsobom predstaviť obraz Michelangela Merisi Caravaggia *Veštenie z ruky*. Nevidiaci návštevníci majú k dispozícii reliéfne vyobrazenie obrazu s komentárom v Braillovom písme, na ktorý je naviazaný popisný výklad poskytovaný audioguidom, prípadne lektorom múzea. Súčasťou prezentácie obrazu je aj veľkoplošná obrazovka. Akékoľvek miesto reliéfnej reprodukcie obrazu, ktorého sa slabozraký návštevník dotkne, sa zobrazí na veľkoplošnej obrazovke, v kvalitnom rozlíšení

a vyhovující veľkosti. Slabozraký návštevníci tak majú možnosť zoznámiť sa s celým obrazom i s jeho detailmi, bez nutnosti nadmerného približovania sa k originálnemu dielu.

Sprievodné materiály

Jedným z dôsledkov vývoja taktilného prezentovania a rozširovania možností taktilnej prezentácie je i to, že cieľová skupina návštevníkov s poruchami zraku vyžaduje viac, než len možnosť zoznámiť sa s expozíciou, výstavou a s vystaveným predmetmi „na dotyk“. Samozrejmosťou taktilných výstav by mal byť katalóg, pripravený v Braillovom a zväčšenom písme, doplnený reliéfnymi vyobrazeniami, približujúci aj nevidiacim a slabozrakým výstavu a vystavené exponáty. Je potrebné zdôrazniť, že pri príprave textov katalógu je nutné rešpektovať vekovú skupinu, pre ktorú sú tieto určené. Nie je vhodné k dospelým nevidiacim pristupovať ako k nevidiacim deťom a texty im určené „násilne“ zjednodušovať len preto, že ich budúci dospelí čitatelia nevidia.

Jednou z ciest umožnenia aktívneho zoznamovania sa s prezentovanými zbierkami a exponátmi je príprava a poskytovanie pracovných listov umožňujúcich návštevníkom pochopiť expozíciu, výstavu skrze úlohy a otázky a doplňované odpovedi. Pracovné listy Malého máslovického múzea masla v obci Máslovice v stredných Čechách boli pripravené v Braillovom a zväčšenom čiernom písme. Tvoria ich úvodný text a naväzujúci test, súbor otázok s výberom odpovedí zo štyroch variant, vďaka ktorému si aj nevidiaci a slabozrakí návštevníci utvrdzujú získané znalosti o histórii masla, jeho výrobe a používaní. Súčasťou zošitu je aj jednoduchá skladačka z ktorej si aj nevidiaci môže zložiť diežu na stĺkanie masla. Víťaným obohatením taktilných výstav sú audio nahrávky približujúce v rámci expozícií a výstav pre nevidiacich a slabozrakých to, čo nie je možné taktilne predstaviť. Nejedná sa o prerozprávané katalógy výstav, ale príbehy, v ktorých má hlavné slovo prezentované téma výstavy a jej obraz v konkrétnom živote, v konkrétnych situáciách ľudí. Výstavu *Zoznámte sa s archeológiou* pripravenú Múzeom hlavného mesta Prahy sprevádzala nahrávka *Na archeologickom výskume*. Jej hlavná hrdinka, študentka archeológie, prichádza na archeologický výskum. Spolu s ďalšími účastníkmi, s archeológom, technikom, antropológom, bagristom a ďalšími uvádzajú poslucháčov – bez rozdielu, či vidia, či nie – do každodenných situácií bežného archeologického výskumu, so všetkým čo k nim patrí, vrátane nespokojnosti stavebníka s archeológmi, ktorí zdržujú, radosti archeológa z nálezu,

ktorý datuje celú nájdenú situáciu i jeho brblania, keď brigádnik vstúpil na čistú plochu a ešte k tomu vysypal košík s nálezmi.

Vodiaci asistenční psi

Nevidiaci ľudia sa na verejnom priestranstve pohybujú pomocou bielej palice, alebo v sprievode vodiaceho (asistenčného) psa. Pre tých, čo majú obavu vpustiť vodiaceho psa do múzea je treba zdôrazniť: „Nie je žiadny dôvod nevpustiť vodiaceho (asistenčného psa) do múzea, keď dopresádza svojho nevidiaceho pána“. Asistenční psi, neagresívne plemená, sú vždy z preverených chovov. Majú za sebou prísny výcvik, vďaka ktorému sú schopní poskytovať svojim nevidiacim a slabozrakým majiteľom každodennú pomoc. Dajú vedieť, keď potrebujú vyvenčiť. S istým nadsadením možno dodať, že asistenčný pes nekričí, nedotýka sa vitrín a exponátov, nebehá sem a tam, neodvráva a netvári sa znudene, ako niektoré žiaci a študenti.

Každý pracovník múzea (a vidiaci návštevník) by mal vedieť, že vodiaci (asistenčný pes) nie je hračka. Jeho práca je náročná na sústredenie. Nemal by byť preto – bez vedomia majiteľa – dotýkaný, hladený, prípadne kŕmený. Vodiaceho psa nie je vhodné rozptyľovať volaním. Pomocou pre nevidiaceho a jeho psa je ponuka misky s vodou a zavedenie na miesto, kde je možné psa vyvenčiť.

Informovanie o taktilných výstavách

Informovanie o taktilných projektoch a výstavách by malo byť, a to od počiatku zámeru ich prípravy, vždy na prvom mieste. Je vždy dôležité, aby sa nevidiaci a slabozrakí o akciách a projektoch pripravovaných z hľadiska ich potrieb a požiadaviek včas a vhodným spôsobom dozvedeli. V Českej republike sa vždy osvedčila spolupráca so Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých (SONS) a s regionálnymi TyfloCentry zaisťujúcimi distribúciu informácií tým, pre ktorých sú určené. Včasné informovanie, pri ktorom nevidiaci využívajú modernú techniku s hlasovými výstupmi, umožňuje cieľovej skupine nevidiacich a slabozrakých včas si zorganizovať výlet, exkurziu a taktilnú výstavu navštíviť. Nie je nič horšie, ako keď kvalitne pripravenú taktilnú výstavu nikto z cieľovej skupiny nevidiacich a slabozrakých nenavštívi, pretože o nej neboli včas informovaní.

Spätná väzba

Tak ako bežní vidiaci návštevníci, aj návštevníci s poruchami traku by mali mať možnosť reagovať na zhladnutú výstavu a vyjadriť k nej svoj názor. Môže to byť pochvala, poďakovanie, odporúčenie čo zlepšiť, čo doplniť, čo vynechať, akým témam sa ďalej taktilne venovať a ďalšie. Pre vyjadrenie svojho názoru a svojich pripomienok by mali mať nevidiaci k dispozícii Pichtov písací stroj a vhodný papier. Pre zanechanie odkazov je možné využiť diktafón. Pripomienky smerom k múzeu, galérii, je možné postúpiť prostredníctvom pracovníkov pôsobiacich priamo vo výstavách. Najdôležitejšou spätnou väzbou je samotná účasť zástupcov nevidiacich a slabozrakých pri príprave a realizácii taktilných výstav. Nie je to z toho dôvodu, že by nevidiaci a slabozraký človek vedel lepšie čo a ako vystaviť, ale preto, že je potrebné najskôr všetko teoreticky prebrať a následne vyskúšať, než padne záverečné „áno, takto je to možné“.

Záver

Taktilné vystavovanie urazilo za posledných 30 rokov pomerne veľký kus cesty vpred. Zvýšila sa kvalita výstavných projektov a zároveň s ňou sa rozšírila škála taktilne prezentovaných tém. Stály vzrastajúci záujem poznávať minulosť, prítomnosť i budúcnosť okolitého sveta prostredníctvom zbierok múzeí, dostupných „na dotyk“ zo strany nevidiacich a slabozrakých návštevníkov, ale aj tých čo vidia, pretože aj oni majú záujem poznávať zapojením ďalších zmyslov, hmatu, sluchu, čuchu i chuti, sú najhmatateľnejším dokladom toho, že úsilie vkladané do tvorby taktilných expozícií a výstav nie je vynakladané nadarmo.

Použitá a doporučená literatúra.

The Accessible Museum: Model Programs of Accessibility for Disabled and Older People. Washington: American Association of Museums, 1992.

BERNARD, Patrick a FABRE, Pierre. *Příručka k fyzické a smyslové dostupnosti muzeí.* Praha: Český výbor ICOM, 2003.

Desatero pro lepší komunikaci pracovníků veřejné správy s osobami se zdravotním postižením. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením, 2008.

DYCK, van, Herman. *Ne tak, ale tak. Příručka správného kontaktu s nevidomým a slabozrakým.* Praha: TyfloServis 1996.

EDTMÜLLER, Karin a LAUFENBERGER, Wilfried. Besondere Bedürfnisse blinden und sehbehinderten Menschen im Museum, in: FÖHL, S. Patrick, et al. *Das barrierefreie Museum,*

Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit, Ein Handbuch. Bielefeld: Landschaftsverband Rheinland, Rheinisches Archiv und Museumsamt 2007, s. 73–89.

FÖHL, S. Patrick, et al. *Das barrierefreie Museum, Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit, Ein Handbuch.* Bielefeld: Landschaftsverband Rheinland, Rheinisches Archiv und Museumsamt 2007.

FRANCOVÁ, Petra. *O čem se sní po slepu. Co lidi, kteří vidí, zajímá na těch, kteří nevidí.* Praha: Okamžik 2005.

FRANCOVÁ, Pavla. *Za zeptání nic nedáte, aneb jak vidím svět, když nevidím.* Praha: Okamžik 2006.

HRADILKOVÁ, Tereza a SÝKOROVÁ, Vladimíra. *Dotýkejte se, prosím! Průvodce hmatovými projekty.* Praha: Sdružení Hapestetika, 1998.

HUTŤANOVÁ, Jana. Příběh Bratislavského hradu a pamiatky svetového kultúrneho dedičstva. *Múzeum*, 2013, roč. 59, č. 2, s. 46–47

HYNKOVÁ, Petra, HOFMANN, Dušan, a HNÁTKOVÁ, Michaela. *Jak komunikovat... aneb mám spolužáka se zdravotním postižením.* Praha: Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové, 2009.

JANČO, Milan. Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami: slabozrací a nevidomí. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2013, roč. 51, č. 2, v tlači.

JELÍNKOVÁ, Eva a CHADZIPOLICHRONISOVÁ, Marta. *Jak se žije s handicapem, aneb Poznat znamená porozumět. Katalog věnovaný stejnojmenné výstavě.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2008.

KOSEK, Petr. Muzeum handicapovaným. In POLÁKOVÁ, Zdeňka a kolektiv, *Inspiration muzejní pedagogiky 1.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 177–185.

Museums Without Barriers. A New Deal for Disabled People. London – New York: Foundation de France / ICOM, 2002.

MRÁZOVÁ, Lenka. *Tvorba pracovních listů. Metodický materiál.* Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2012.

SALMEN, John. *Everyone's Welcome.* Wahington: American Assotiation of Museums, 1998.

SMÝKAL, Josef. *Studie a statě.* Brno: Technické muzeum v Brně, 2011.

VEČEROVÁ, Jitka. *Zahrady pro tělesně postižené.* Diplomová práce [online]. Lednice: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, zahradnická fakulta v Lednici, Ústav zahradní a krajinné architektury, 2006 [cit. 15. 6. 2013]. Dostupné z: <http://zahradysmyslu.euweb.cz/diplomka.html>.